

De Leidsche Hoeven

een nieuw natuurgebied vol dagvlinders, hommels en libellen

door Karin Verspui en Gijsje van Ingen

De Nieuwe Graaf in de Leidsche Hoeven, foto Karin Verspui

Door natuurontwikkelingsmaatregelen gaat de Leidsche Hoeven, gelegen tussen Culemborg en Tricht, veranderen van landbouwgrond in natuurgebied. Om de ontwikkeling van de natuurwaarden voor insecten in het gebied te volgen, zijn we begonnen met het monitoren van dagvlinders, hommels en libellen. We presenteren hier de resultaten van het eerste jaar.

Op 14 juni 2019 vond de opening plaats van het natuurontwikkelingsgebied 'Leidsche Hoeven'. Het gebied van ruim 100 hectare ligt tussen Culemborg en Tricht en gaat het natuurgebied de Regulieren en het landgoed Mariënwaerd verbinden in het Gelders Natuurnetwerk. De provincie Gelderland realiseert dit plan in samenwerking met de gemeente Geldermalsen, het waterschap Rivierenland, Het Geldersch Landschap, Staatsbosbeheer, de Heerlijkheid Mariënwaerd en particuliere eigenaren. Als openingshandeling werd dit gebied een handje geholpen door een aantal mensen dat nauw betrokken is geweest bij de ontwikkeling, waaronder Hans Heikoop (Stichting Natuurbeleving Leidsche Hoeven) en baron Frans van Verschuer (Heerlijkheid Mariënwaerd). Zij strooiden maaisel uit de Regulieren op de grond waar vochtig dotterbloemhooiland wordt ontwikkeld.

Om het gebied om te vormen en meer mogelijkheden voor planten en dieren te bieden, zijn inrichtingsmaatregelen uitgevoerd en is het bestaande beheer aangepast. Om de waterstand te verhogen in de Leidsche Hoeven zijn watergangen verlegd en dammen, stuwen en duikers aangelegd. Er zijn natuurvriendelijke (minder steile) oevers aangelegd en een aantal nieuwe poelen gegraven. Ook is de bovengrond afgegraven in het gedeelte waar vochtig en bloemrijk hooiland is gepland. Op grotere schaal dan bij de opening is maaisel van de Regulieren uitgestrooid waar dit is gepland. De graslanden in het gebied zullen zich door passend beheer, maaien en begrazing

met koeien, op den duur ontwikkelen tot kruiden- en faunarijke graslanden en dotterbloemhooiland.

Monitoring

Het is interessant om de ontwikkeling van dit landschap te volgen en de te verwachten toename te zien van soorten en aantallen planten en dieren in dit nieuwe stukje natuur. Jan Taat, adviseur en coördinator natuur en eendenkooien van de Stichting Natuurbeleving Leidsche Hoeven regelt de monitoring van natuur en via hem is de insectenwerkgroep van de NVWC betrokken bij de monitoring van een aantal insectengroepen. In 2019 zijn we daarmee van start gegaan. Gijsje nam de vlinders en de hommels voor haar rekening en Karin de libellen. In 2020 gaan Anja de Wit en Rosina Verweij de nachtvlinders monitoren met meerdere vallen (met led licht).

Het is ondoenlijk om het hele gebied elke week of elke twee weken te onderzoeken, daarom beperken we ons tot een vaste route met een aantal secties. De resultaten van tellingen op een vaste route zijn tussen jaren vergelijkbaar zodat de ontwikkeling van de dagvlinders, dagactieve nachtvlinders, hommels en libellen in het gebied kan worden gevolgd. Er zijn door ons, gewapend met een meetlint van 25 meter en GPS, een vlinderroute en een libellenroute uitgezet waarbij Jan Taat adviseerde bij het kiezen van de geschikte locaties.

Op de vlinderroute, die deels door afgesloten gebied en deels over

Maaisel strooien tijdens de opening op 14 juni 2019, foto Gijsje van Ingen

Links het bruin blauwtje, foto Kars Veling

het klompenpad loopt, worden dagvlinders, overdag vliegende nachtvinders en hommels geteld. De vlinderroute bestaat uit vier delen van drie tot zes secties. Iedere sectie is 50 meter lang. Het eerste deel van de route bestaat uit zes secties en loopt gedeeltelijk over het klompenpad 'Leidsche Hoevenpad', een route van elf km, die start bij 'Natuurbeleving Leidsche Hoeven'. Dit deel van de vlinderroute gaat over natuurlijk grasland dat begraaasd wordt door koeien. Het tweede deel telt drie secties en gaat door grasland waar maaibeheer is gepland. Het derde deel bestaat uit vier secties; de eerste sectie ligt in vochtig grasland langs de Nieuwe Graaf en de overige secties langs rietland. Het vierde en laatste deel bestaat uit vijf secties over kaal terrein, waar de vegetatie zich nog moet ontwikkelen tot dotterbloemhoiland. In het begin stonden alleen langs de greppeltjes wat wilde planten, later in het jaar kwam overal wat lage begroeiing tevoorschijn. Gijsje heeft de vlinderroute in de periode 9 juni tot 14 september tien keer gelopen. Libellen zijn insecten met een binding aan water en daarom is de monitoringroute (met 19 secties van 50 meter) uitgezet langs

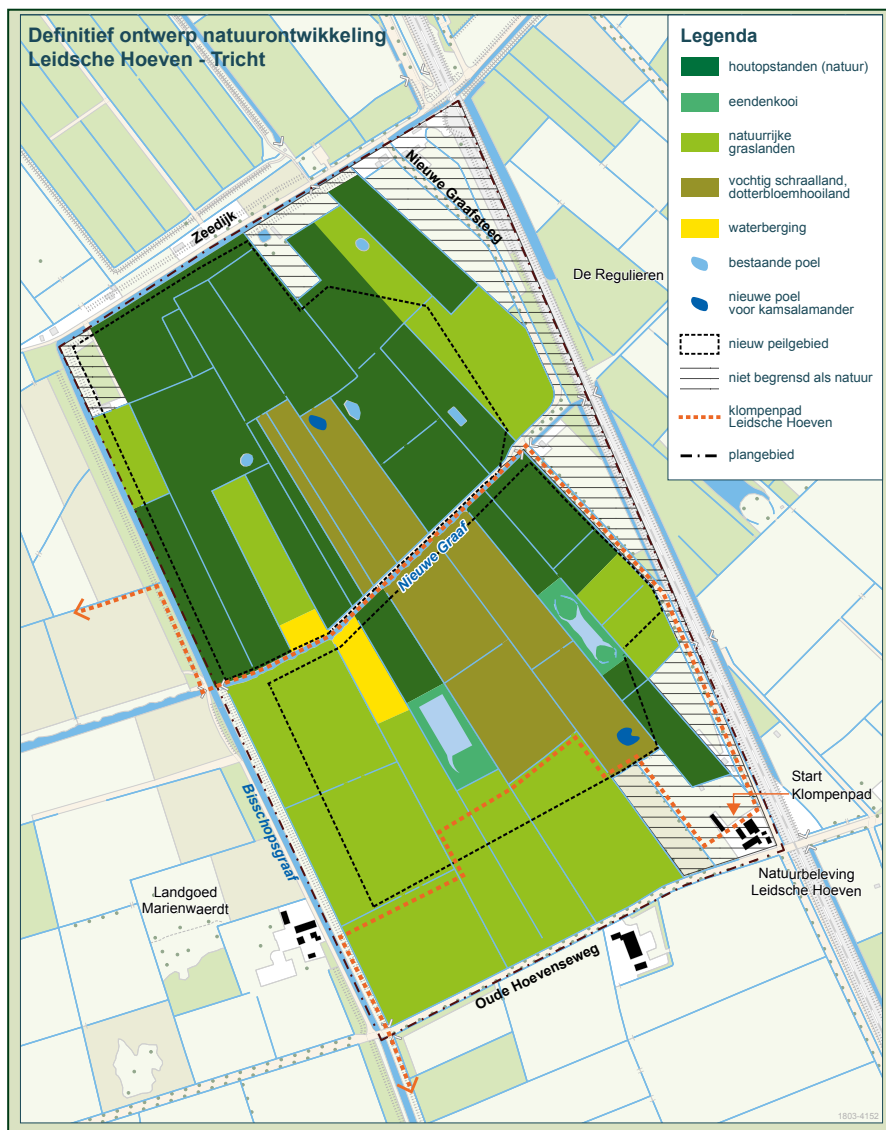
verschillende typen water: drie sloten, langs de wetering de Nieuwe Graaf, langs twee nieuwe poelen, langs het reservoir en langs het rietveld. De Nieuwe Graaf is een hoofdwatgang en deelt de Leidsche Hoeven in tweeën. In het noordelijk deel zijn er secties bij een poel en een sloot. In het zuidelijk deel liggen de secties langs twee sloten, het reservoir, het rietveld, een poel en de wetering zelf. Langs de oude poelen was geen ruimte om een route van 50 meter uit te zetten. Op de monitoringroute telde Karin de libellen 10 keer tussen begin mei en half september bij goed insectenweer.

Dagvlinders

Van groot dikkopje tot kleine parelmoervlinder

Op 9 juni is het geschikt weer om een eerste telling te doen. De eerste vlinder die zich laat zien is meteen een verrassing: groot dikkopje! Het is ook het enige dikkopje dat dit jaar hier wordt gezien. Dit eerste deel van de route gaat over natuurlijk begraaasd grasland. Behalve het dikkopje worden ook nog gezien: klein koolwitje, klein

Het natuurontwikkelingsgebied Leidsche Hoeven.

Rechts de gele luzernevlinder, Daaronder het groot dikkopje, foto's Kars Veling

geaderd witje, icarusblauwtje, bruin zandoogje, kleine vuurvliinder, distelvlinder, allemaal in kleine aantallen en een bruin blauwtje. Dit stuk is goed begaanbaar, al moet je uitkijken waar je je voeten neerzet, het wemelt er van de muizenholletjes!

Het tweede deel gaat door grasland dat beheerd zou worden door maaien, maar dat is het hele seizoen niet gebeurd. Het wordt daarom steeds moeilijker om de greppeltjes te vinden die je over moet steken. Naast dit deel van de route bevindt zich een reservoir dat een schakel vormt in de waterhuishouding van dit natuurgebied. Hier vliegen dezelfde soorten vlinders als in het eerste deel (behalve het dikkopje), maar daarnaast ook de dagpauwoog en een gehakkelde aurelia. De enige overdag vliegende nachtvinders worden gezien in dit deel, een lieveling en een gamma-uil.

In het derde deel met vochtig grasland langs de Nieuwe Graaf en met rietland vlogen klein geaderd witje, groot en klein koolwitje, bruin zandoogje, distelvlinder, dagpauwoog, oranje luzernevlinder, atalanta en een bont zandoogje.

Het vierde deel gaat over kaal terrein waar zich later in het seizoen wat lage begroeiing ontwikkelt. Vreemd genoeg worden hier de meeste vlinders gezien: klein geaderd witje, groot koolwitje, icarusblauwtje, bruin zandoogje, kleine vuurvliinder, distelvlinder, bruin blauwtje, oranje en gele luzernevlinder en atalanta. En niet te vergeten: de laatste vlinder die zich laat zien in de laatste sectie op de laatste teldag: een kleine parelmoervliinder!

In 2020 is de vlinderroute alweer een paar keer gelopen en kan als nieuwkomer op de route het landkaartje worden vermeld.

Tabel 1

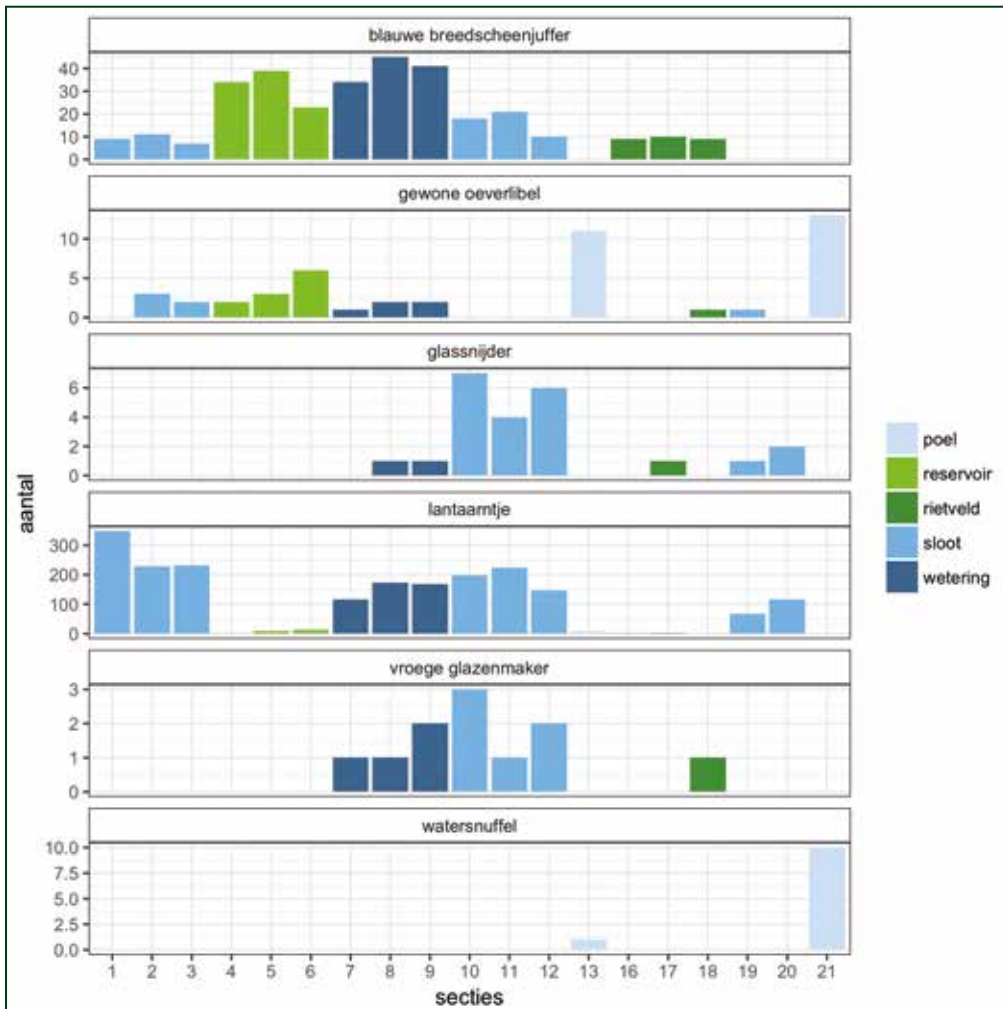
Dagvlinders

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Aantal
groot dikkopje	Ochlodes sylvanus	1
bruin zandoogje	Maniola jurtina	47
distelvlinder	Vanessa cardui	22
oranje luzernevlinder	Colias crocea	13
klein geaderd witje	Pieris napi	31
groot koolwitje	Pieris brassicae	9
klein koolwitje	Pieris rapae	50
gehakkelde aurelia	Polygonia c-album	1
atalanta	Vanessa atalanta	3
icarusblauwtje	Polyommatus icarus	16
dagpauwoog	Aglais io	3
bruin blauwtje	Aricia agestis	5
gele luzernevlinder	Colias hyale	1
bont zandoogje	Pararge aegeria	1
kleine vuurvliinder	Lycaena phlaeas	8
kleine parelmoervliinder	Issoria lathonia	1

Nachtvinders

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Aantal
lieveling	Timandra comae	1
gamma-uil	Autographa gamma	1

De waargenomen dag- en nachtvinders op de monitoringroute in de Leidsche Hoeven in 2019.

Het aantal waargenomen libellen op de secties bij verschillende watertypen voor zes libellensoorten: de blauwe breedscheenjuffer, de gewone oeverlibel, de glassnijder, het lantaarntje, de vroege glazenmaker en de watersnuffel.

Boven de glassnijder, foto Karin Verspui; daaronder de weidehommel, foto Kars Veling

Hommels

In alle vier de delen van de vlinderroute worden hommels aangetroffen, maar vooral in het tweede deel, waar veel smeewortel staat. Akkerhommels, weidehommels en steenhommels laten zich regelmatig zien. De hommels worden alleen geteld, niet op naam gebracht. In totaal heeft Gijsje 371 hommels geteld op deze route, met een uitschieter op 19 juli, toen er 115 hommels rondzoemden!

Libellen

Van glassnijder tot bruinrode heidelibel

De glassnijder is een voorjaarssoort waarvan er tien werden gezien op de libellenroute in de eerste telronde op 14 mei. De bruinrode heidelibel is daarentegen een echte nazomersoort en was op de laatste route van het seizoen, op 15 september, met 51 exemplaren de meest talrijke libel.

In 2019 heeft Karin 2.943 libellen geteld op de libellenroute in de Leidsche Hoeven. Er zijn twintig soorten waargenomen. Verreweg de meeste getelde libellen waren lantaarntjes en ook de blauwe breedscheenjuffer en de variabele waterjuffer zitten in de top drie. De viervlek en de smaragdlibel zijn maar één keer waargenomen op de routes. Buiten de route is op 14 mei een extra libellensoort gezien: de vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*).

De waarnemingen van zes libellensoorten worden verder toegelicht in de figuur boven en de volgende tekst.

Blauwe breedscheenjuffer: bij de Nieuwe Graaf

De blauwe breedscheenjuffer is op veel secties gezien maar de hoogste aantallen zijn geteld bij de Nieuwe Graaf, een hoofdwatergang die loopt van de Regulieren naar het Wiel bij Leerdam. In juni en juli zijn er mannetjes en vrouwtjes in tandem (een stadium

Tabel 2
Libellen

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Aantal
azuurwaterjuffer	<i>Coenagrion puella</i>	50
blauwe breedscheenjuffer	<i>Platycnemis pennipes</i>	320
bloedrode heidelibel	<i>Sympetrum sanguineum</i>	28
bruine glazenmaker	<i>Aeshna grandis</i>	5
bruine winterjuffer	<i>Sympetma fusca</i>	3
bruinrode heidelibel	<i>Sympetrum striolatum</i>	94
gewone oeverlibel	<i>Orthetrum cancellatum</i>	47
glassnijder	<i>Brachytron pratense</i>	23
grote keizerlibel	<i>Anax imperator</i>	2
grote roodoogjuffer	<i>Erythromma najas</i>	10
kleine roodoogjuffer	<i>Erythromma viridulum</i>	53
lantaarntje	<i>Ischnura elegans</i>	2.058
paardenbijter	<i>Aeshna mixta</i>	14
platbuik	<i>Libellula depressa</i>	4
smaragdlibel	<i>Cordulia aenea</i>	1
steenrode heidelibel	<i>Sympetrum vulgatum</i>	71
variabele waterjuffer	<i>Coenagrion pulchellum</i>	137
vroege glazenmaker	<i>Aeshna isosceles</i>	11
watersnuffel	<i>Enallagma cyatigerum</i>	11
viervlek	<i>Libellula quadrimaculata</i>	1

De waargenomen libellensoorten op de monitoringroute in de Leidsche Hoeven in 2019.

De blauwe breedscheenjuffer, foto Karin Verspui

van voortplanting) waargenomen. Het is een soort van meestal stromend, zuurstofrijk water die ook veel wordt gevonden bij de rivier de Linge, die in de omgeving ligt.

Gewone oeverlibel en watersnuffel: liever bij een nieuwe poel

De hoogste aantallen van de gewone oeverlibel zijn geteld bij de nieuwe poelen. Deze soort van stilstaand en langzaam stromend water is weinig kritisch maar prefereert weinig begroeide delen van de oever. Bij de nieuwgegraven poelen in de Leidsche Hoeven is veel kale grond te vinden. De watersnuffel werd zelfs alleen bij deze poelen gevonden terwijl het meer een soort is van zandgronden en duinen. De watersnuffel komt meestal bij vennen en hoogvenen voor maar voelt zich kennelijk ook thuis bij deze nieuwgegraven poelen. Van beide soorten zijn tandems gezien bij de poel in het zuidelijk deel (sectie 21).

Lantaarntje: bij de sloot in het zuiden

Het lantaarntje is een zeer algemene soort die op bijna alle routes gevonden is. De meeste werden geteld bij de sloot in het zuiden van het gebied (sectie 1-3). Ook bij de Nieuwe Graaf en de andere sloten zijn er veel waargenomen en er werden door het seizoen heen veel lantaarntjes in tandem gezien. Het is een niet zo kritische soort maar alleen bij helder matig voedselrijk stilstaand water met oevervegetatie komen veel lantaarntjes voor.

Vroege glazenmaker en glassnijder: bij de sloot in het noorden

In lage aantallen is de vroege glazenmaker geteld bij de sloot in het noorden van het gebied, de Nieuwe Graaf en op de route bij het rietveld. Deze soort heeft een goed ontwikkelde water- en oevervegetatie nodig en is vrij algemeen in Nederland. De meeste werden bij de sloot in het noorden (sectie 10-12) waargenomen net als de glassnijder. Buiten de routes in het gebied zijn meerdere parings-

wielen van mannetjes en vrouwtjes van de glassnijder gezien. Ook deze vrij algemene soort vliegt bij een goed ontwikkelde en gevarieerde water- en oevervegetatie en vooral bij helder water.

De toekomst

De goed ontwikkelde kruidenrijke graslanden en de vochtige dotterbloemhooilanden zullen in de toekomst meer mogelijkheden bieden voor graslandvlinders zoals het bruin zanddoogje, het groot dikkopje en het bruin blauwtje. En we kunnen dan oranjetipjes en hooibeestjes verwachten op de route. De argusvlinder maakt ook misschien zijn opwachting. De aantallen hommels zullen toenemen als de graslanden gevarieerder worden en er meer nectarplanten aanwezig zijn.

Voor de libellen zal het verhogen van waterstand en het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en poelen leiden tot meer geschikt biotoop in het gebied. De verwachting is een toename van de aantallen libellen. De vroege glazenmaker en de glassnijder kunnen zich mogelijk uitbreiden. De bruine korenbout die vorig jaar voor het eerst is gezien in de Regulieren zou zich in de toekomst kunnen vestigen in dit gebied, net als de vuurlibel.

In de toekomst is Leidsche Hoeven dan werkelijk een paradijs voor vlinders, libellen, hommels en andere insecten. 🦋

Voor meer informatie over dagvlinders en libellen in de omgeving:
Natuur en Vogelwacht, 1998:
Vlinders tussen Lek en Linge. NVWC, Culemborg.
K. Verspui, A. van Berkel, R. van de Haterd, M. de Nie & K. Veling, 2008:
Libellen tussen Lek en Linge. NVWC, Culemborg.